

UDK [272-475.5:272-528]:316.733

Primljeno: 2. 3. 2020.

Prihvaćeno: 27. 10. 2020.

Pregledni znanstveni rad

HOMILIJA: SUSRET U RIJEČI – SUSRET U SLAVLJENOM OTAJSTVU »UZVJEROVAH, ZATO BESJEDIM, I MI VJERUJEMO PA ZATO BESJEDIMO« (2 Kor 4,13)

Ivica ŽIŽIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu
Žrinsko-frankopanska 19, 21 000 Split
ivica.zizic@gmail.com

Sažetak

Na tragu izjave Drugoga vatikanskog koncila o homiliji kao sastavnom dijelu liturgije (usp. *Sacrosanctum concilium*, br. 52) u članku se obrađuje pitanje homiletskog propovijedanja. Riječ je o tome da se utvrdi liturgijsko mjesto i narav homilije kako bi u konačnici sâmo propovijedanje bilo oblikovano slavljem. Pripremati i slaviti homiliju kao liturgijski čin nužno uključuje pitanje kako se iz liturgije može doseći život. U širem kulturnom okviru postmoderniteta homiletsko propovijedanje i liturgijsko slavljenje nisu po sebi razumljivi. Suvremeni čovjek stoji pred homiletskom riječju i liturgijskim slavljem nerijetko ne razumijevajući tu vrstu govora jer ga ne proživljava. Iskustvo se, stoga, čini polazištem nove integracije homilije u liturgiju i liturgije u život. Na tom će tragu ovaj članak tematizirati stanje i perspektive homiletskog propovijedanja s obzirom na njegovu liturgijsku narav i antropološku artikuliranost u okviru kulturnog ozračja naše suvremenosti. Uzevši u obzir da propovijedanje nije tek prenošenje sadržaja vjere, već čin vjere u krilu sakramentalnog slavlja, ovaj će članak na tragu Pavlove ideje o uzajamnosti vjere i besjede (usp. 2 Kor 4,13) pokušati pružiti naznake za mistagoško propovijedanje: govoriti u slikama, homilija kao liturgijski čin, homilija kao proces preobrazbe, homilija kao čin vjere.

Ključne riječi: homilija, liturgija, mistagogija, vjera.

Uvod¹

Otkada je Drugi vatikanski koncil prepoznao homiliju kao »sastavni dio liturgije« (SC 52)², ne prestaje traganje za odgovorom na pitanje kako propovijedanje može zaživjeti kao *liturgijski čin* i kako se iz liturgije može doseći život. Složeni odnos između propovijedanja i liturgijskog slavljenja nameće niz pitanja: Kako homiliju pripremati i slaviti kao liturgiju? Može li se homilija oblikovati liturgijom? Koje je polazište propovijedanja: jesu li to egzegetska i biblijsko-teološka tumačenja ili »svakodnevni život? Kako homiletsko propovijedanje može doseći čovjekovo iskustvo i može li osloboditi svoju preobrazujuću snagu?

U širem kulturnom kontekstu postmoderniteta, svjedoci smo toga da ni homiletsko propovijedanje ni liturgijsko slavljenje nisu sami po sebi razumljivi. Suvremeni čovjek pred homiletskom riječju i liturgijskim slavljenjem nerijetko »ne razumije« tu vrstu govora jer ga »ne proživljava«. Iskustvo se, stoga, nalaže kao polazište integracije homilije u liturgiju i liturgije u život. Na tom će tragu ovo izlaganje pokušati tematizirati stanje i perspektive homiletskog propovijedanja s obzirom na njegovu liturgijsku narav i antropološku artikuliranost u okviru kulturnog ozračja naše suvremenosti. Uzevši u obzir da propovijedanje nije tek prenošenje sadržaja vjere, već čin vjere u okrilju sakramentalnog slavlja, ovo će izlaganje na tragu Pavlove ideje o uzajamnosti vjere i besjede (usp. 2 Kor 4,13) pokušati pružiti naznake za vjerodostojno mistagoško propovijedanje.

1. Liturgijsko stanje homilije

Poteškoće u propovijedanju bjelodane su svima. One nisu jednostrane, niti se odgovornost može samo prenijeti na propovjednike. Recimo samo da propovjednici svoj zadatak redovito smatraju »teškim«. No, ne zaboravimo da je i sam sv. Augustin bio veoma samokritičan prema svojem načinu govora te je izrazio živu želju da bi se želio bolje izražavati.³ Prva je teškoća zapravo retoričke naravi. Homiletska retorika u nekim drugim vremenima nije bila osobiti problem. Uglavnom se, između ostalog, oslanjala na dijeljenje moralnih lek-

¹ U ovom članku razrađujem osnovne postavke i djelomično se služim već prethodno objavljenim tekstom: Ivica ŽIŽIĆ, Propovijedati i slaviti – homilija kao liturgijski čin, u: *Vjesnik đakovačko-osječke nadbiskupije*, 144 (2016.) 3, 4-9.

² DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Sacrosanctum concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji* (22. XI. 1964.), br. 52, u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008. (dalje: SC).

³ Usp. Alceste CATELLA, *Introduzione*, u: Alceste CATELLA (ur.), *L'omelia un messaggio a rischio*, Padova, 1996., 7.

cija i pobožnu patetiku. Danas je takav stil smatran nevjerodostojnim, posebno kad se krene u izazivanje osjećaja, u površnu društveno-etičku prosudbu ili u osudu moralnih prijestupa. Model propovijedanja bio je gotovo redovito korektivno-represivne naravi, a propovjednik, oboružan hijerarhijskom moći, idealizirana figura. Moraliziranje i patetika kao dio propovjedničke retorike »odozgor« dugo vremena su oblikovali stil, stav, ton i jezik propovjednika. No, danas ga neizostavno optužuju za nevjerodostojnost.

U našoj suvremenosti situacija se stubokom promijenila. Doduše, traže se nove retorike, ali je pitanje sadržaja i vjerodostojnog prenošenja došlo u prvi plan. Uglavnom homilija treba biti teološki osmišljena i društveno aktualna pa se današnje homilije zapravo artikuliraju preko binarnog modela: najprije izlaganje »značenja« navještenog teksta, mogući zapletaj u kritiku, a potom njegova primjena toga teksta u »svakodnevni život«. No, uvijek je vidljiva relativno slaba povezanost s obrednim kontekstom: homilija je ostala u liturgiji, ali nije zadobila svoju liturgijsku narav, iako je Crkva smatra autentičnim »liturgijskim činom« (SC 52). Mijenjale su se retorike i sadržaji, strategije i pristupi, ali obredna paradigma u propovijedanju zapravo nije zaživjela. Taj je fenomen možda najvidljiviji u tzv. homilijama katehetske ili tematske naravi, koje čak mimoilaze biblijska čitanja te posve potiskuju smisao slavlja, namećući se kao neka zasebna cjelina. U svemu tome je vidljiva želja da se u homiliji »susretne čovjeka«, da se iziđe ususret »svakodnevnom životu«. Ta je želja otišla predaleko. Željela je učiniti preširok korak i odmah stupiti u život, a da ne prođe kroz život liturgije, njegove poetike, simboličke i događaj vjere koji se tu zbiva. Razlog je tomu, dakako, predrasudno mišljenje prema kojem obred nema snagu ponijeti riječ u život. Zapravo, smatra se da obred pripada svijetu formula, a to u svijesti suvremenog čovjeka izaziva odbojnost. Obred kao da postaje zapreka, a ne nužan simbolički prijenosnik riječi da uđe u život.

Homilija je tako, unatoč dobrim željama, ipak ostala odvojena od liturgijskog slavlja. Jedino na što se homilija mogla osloniti bio je propovjednik, a upravo to je bio pretežak zadatak za svećenike novog doba, koji su doduše znali što propovijedati, ali su nerijetko upadali u stranputice načina propovijedanja. Propovjednik i njegova homilija postali su odveć upućeni jedno na drugo. U trenutku kad je homilija postala »isključiva stvar« propovjednika i kad ju je on sve manje oblikovao »liturgijskom građom«, to je rezultiralo brojnim poteškoćama, među kojima je najvidljivija ona koja se tiče klerikalizma. Pred vjernicima se nisu pojavljivale oslobađajuće slike evanđelja, već samo tjeskobni propovjednik uhvaćen u zamku vlastita jezika koji neuvjerljivo niže naučene fraze i zgotovljena rješenja. Katkad je propovijed nesvjesno zrcalo tjeskobnog

klerikalizma, koji se nerijetko hrani oporbom prema političkim i društvenim autoritetima. Tobožnje sigurnosti vrlo brzo padaju kad moderni propovjednici fanatično posegnu za suvremenim moralnim pitanjima te stanu razglabati o nacionalnoj povijesti i spasenju naroda. U takvom govoru redovito se autoritarno ponavlja *treba se, imamo dužnost* ili druge bigotne fraze kojima se zastire nedostatak vjere i osjećaja. Isus je, naprotiv, govorio s autoritetom (usp. Mk 1,22) upravo zato jer nije trebao igrati ulogu autoriteta. Autoritet, naime, dolazi iz sadržaja, a ne iz uloga.

Homilija oslonjena samo na svećenika težak je zadatak, ali je uistinu nesnosan u trenutku kad propovjednik nema što reći iz iskustva. Obredni kontekst i njegovi mnogostruki simbolički slojevi ostali su u sjeni pobožnih nagovora, koji se gdjekad hrane ponekim teološkim i egzegetskim tumačenjem, ali prevladavaju neproživljene fraze. Izostaje *snaga govora* (ne snaga glasa ili njegovo patetično krivudanje), odnosno, nedostaje *vjerodostojan govor*, koji će izreći ono što je vjeri očito i ono što se u liturgijskom slavlju *stvarno* ozbiljuje.

2. O liturgijskoj naravi propovijedanja

Problematika potisnuća liturgije iz homiletskog propovijedanja je bjelodana. Propovjednici rijetko posežu za liturgijskim tekstovima poput, primjerice, zborne molitve, predslavlja ili euharistijske molitve u pripremi homilije. Nekom uhodanom rutinom propovijed se priprema »na temelju čitanja«, a nerijetko i na temelju »aktualnih društvenih događanja«. Liturgija ostaje samo vanjski okvir u kojem se nalazi homilija, ali liturgija se ne pronalazi unutar homilije i kao da u homiliji nastupa nešto drugo, različito od onoga što se događa u liturgiji.

Dakle, kako ostvariti povratak liturgije u homiliju? Kako homilija može ispuniti svoje liturgijsko poslanje, svoju liturgijsku narav? Odgovor se vjerojatno pronalazi u aktualizirajućem karakteru homiletskog propovijedanja.

Drugi vatikanski koncil je liturgijski karakter homilije vrlo jasno izrazio u Konstituciji o liturgiji (SC 54): »Homilija se veoma preporučuje; ona je dio same liturgije. Njome se tijekom liturgijske godine na temelju svetog teksta tumače otajstva vjere i pravila kršćanskog života. Neka se to nikako ne propušta, osim zbog teškog razloga, nedjeljama i zapovijedanim blagdanima na misama koje se služe uz učešće naroda.«

Homilija, dakle, kao dio bogoslužja riječi koje s euharistijskim čini jednu cjelinu predstavlja »jedan bogoštovni čin« (SC 56). Homilija je govor u kojem Božja riječ nastavlja odjekivati, u kojem se ona *uprisutnjuje*. Naime, Krist je u

Crkvi prisutan po svojoj riječi jer »On sam govori kad se u Crkvi čita Sveto pismo« (SC 7). Stoga, onaj tko propovijeda *govori iz Kristova govora*. Homilija, u pravom smislu izranja iz govora Riječi te se stoga ne može svesti na puko prepričavanje teksta i izvlačenje njegovih »značenja«. Naime, riječ je o *događaju*, a ne o pojmu, o *navješčaju*, a ne o komentaru. Propovijedati homilijom znači govoriti iz otajstva, koje se zbiva u obrednom navješčaju riječi.

Propovijedanje kao otajstveno djelovanje njeguje istančanu dijalošku strukturu. Ona je upravo po svojoj naravi liturgijskog čina susret Boga i čovjeka u zajednici Crkve. Taj susret je predmet i vrelo slavlja: Bog govori, a čovjek odgovara. Riječ rađa riječi, ne samo »tumačenja«, ona budi na život. Tako i homilija zbori Riječ koja u svojem zborenju daruje život i ostvaruje se u susretu. Već po toj svojoj kvalifikaciji *dijaloga* i *susreta*, homilija pokazuje osebujnu iskustvenu narav. Susret se događa u homiliji te stoga homilija nije pozvana upućivati na susret negdje drugdje, »u svakodnevnom životu«, već polazi od svijesti da je upravo ta riječ mjesto životvorne aktualizacije Božje Riječi. Cilj je homiletskog propovijedanja izustiti otajstvo i biti mjesto susreta u vjeri. U tom smislu homilija »treba voditi zajednicu vjernika prema aktivnom sudjelovanju u euharistiji« (*Ordo lectionum Missae*, 24). Tko propovijeda, taj vodi ususret Gospodinu. On vodi zajednicu da iziđe sama iz sebe i pođe u susret Božjoj prisutnosti u riječi. Tko propovijeda, pripušta Riječ u svoje riječi. Subjekt homilije, kao i subjekt svih liturgijskih čina je Krist. U odnosu prema toj istini, koja osvjetljava njega samoga i njegovu homiliju, propovjednik bi trebao biti na posvemašni način transparentan.

Liturgijska narav propovijedanja ukorijenjena je u logiku liturgijskog navješčaja Riječi: slijedi strukturu misnih čitanja, odnosno, »mistagogiju vjere«, koja u službi riječi vodi zajednicu od Starog zavjeta preko Novog zavjeta sve do ovoga *sada* u liturgijskom slavlju u kojem ti događaji zahvaćaju zajednicu Božjeg naroda u njegovu povijesnom bivanju. Homilija, takoreći, utjelovljuje hod Božjeg naroda kroz dinamiku spasenjskih djela, koja se sakramentalno aktualiziraju u slavlju vjere. Aktualizacijska značajka homilije tako pokazuje specifičnost tog načina i oblika govora: ono što je Bog učinio u povijesti spasenja, to čini *sada i ovdje*. Protagonist tog događaja je sama zajednica (i propovjednik u njoj), koji je pozvan u svojoj službi omogućiti susret Boga i njegova naroda, teksta i slavlja, slavlja i života. Homilija je sastavni dio sakramentalnog događanja kojim Božja Riječ dolazi Crkvi i u njoj se uzbiljuje kao događaj. Na tom tragu, sakramentalna fizionomija homiletskog propovijedanja vuče svoju snagu prvotno iz obrednog događanja. Homilija je stoga obredno aktualizirajući, crkveno zajedničarski i mistagoški govor.

3. Homilija kao mistagoški prijenos

Liturgijski način propovijedanja eminentno je mistagoški.⁴ Homilija zacijelo ne prepričava ono što piše u Svetom pismu, niti prepričava ono što se događa u životu, ona se ne može ograničiti samo na izlaganje moralnih normi, niti se uspostavlja kao egzistencijalno savjetovanje ili emotivna utjeha. Homilija, kao sastavni dio liturgijskog slavlja, nadilazi sve te dimenzije, ali ih i na poseban način u sebe uključuje. Homilija se uspostavlja kao *uvođenje* u ono što se u bogoslužju Crkve *sada i ovdje* čini. Drugim riječima, homiletsko propovijedanje je *mistagogija*.

Svijest o homiliji kao mistagogiji razvila se u okviru liturgijskog pokreta. Romano Guardini je u svojem tekstu iz 1960. godine naslovljenom »Die mystagogische Predigt« (Mistagoško propovijedanje) ponudio mogući nacrt liturgijskog načina propovijedanja, koji uzima u obzir specifičnu narav i određenje.⁵ Propovijedanje se u toj perspektivi kreće na osnovi obredno-simboličke aktualizirajuće dinamike koja obuhvaća, uvodi i *preobražava* zajednicu vjernika. Zasigurno, koncepcija mistagogije nema nakanu nostalgичnog povratka na liturgijske institucije tzv. zlatnog doba (IV. – VI. stoljeće), već ukazuje na nužnost uvođenja i praćenja vjernikova iskustva u sklopu liturgijskog slavlja. Propovjednik je u tom smislu na osebujan način *pratitelj* (*mistagog*), koji prenosi, otvara i vodi iskustva vjerničke zajednice do otajstvenog vrela. »Moderno doba« – tvrdi Romano Guardini – »više ne vidi, ne vrši liturgiju, nego je misli, ona postaje predmetom osjećaja, sredstvom izgradnje i kao prigoda moralne odluke. Upravo na tom se treba poraditi. Dokle god je to moguće, forme liturgijskog čina trebaju biti oslobođene u svojoj čistoći i punini. U isti mah valja pronaći jezik koji iskazuje stvarnost i oblikuje sudionike, a da to nije tumačenje ili poticaj, jezik koji budi nutarnji smisao, koji uvodi čovjeka u sakramentalni događaj i pokreće liturgijski čin.«⁶

Koji je to jezik koji *iskazuje* stvarnost liturgije, koji *oblikuje* sudionike, *budi* nutarnji smisao, *uvodi* u sakramentalni događaj i *pokreće* liturgijski čin? Jezik

⁴ O različitim vidovima liturgijske mistagogije vidi u: Josip KLARIĆ (ur.), *Liturgijska mistagogija – stari put trajne obnove – Die liturgische mystagogie – ein alter weg der permanenten Erneuerung*. Zbornik radova: Pastorale Jahrestagung, Untermarchtal, 8. – 11. 10. 2001., Frankfurt am Main, 2002.

⁵ Usp. Romano GUARDINI, *Die mystagogische Predigt*, u: Romano GUARDINI, *Unser Gottesdienst. Ein Werkbuch*, Freiburg – Basel – Wien, 1960., 313-323. Isti tekst je izišao u Gardinijevim sabranim djelima: *Die mystagogische Predigt*, u: Romano GUARDINI, *Wurzeln eines großen Lebenswerks. Aufsätze und kleine Schriften*, III, Mainz – Paderborn, 2002., 215-236.

⁶ *Isto*, 235-236.

koji iskazuje, oblikuje, budi, uvodi i pokreće je simbolički jezik vlastit obrednom načinu slaviteljskog govora. Naime, »govoriti obredno« uspostavlja se na sasvim drugim osnovama nego bilo koji drugi javni nastup ili verbalna komunikacija jer obredni govor *iskazuje stvarnost liturgije*, njegov cilj je pokazivati, a ne samo dokazivati; činiti, a ne samo označivati; transformirati, a ne samo informirati; vjerovati, a ne samo znati.

Svaki od navedenih segmenata homilije kao mistagoškog procesa iziskuje kraću zasebnu analizu.

a) Želi li pokazivati, a ne samo dokazivati, homiletsko propovijedanje se u prvom redu treba izručiti *slikama*. Slikama se prenose iskustva i svjedočenja o tom iskustvu. Kad Isus poziva svoje da vide u »pticama nebeskim« i »travi poljskoj« objavu Kraljevstva (usp. Mt 6, 26.28), on slikama govori i po slikama uvodi u otajstvo Božje blizine. Slikama se govor otvara prema onom neizrecivom i otajstvenom, što je zapravo istinska srž homiletskog propovijedanja i liturgijskog slavljenja. Homilija se oslanja na slike jer *daje vidjeti* dok sve drugo odvodi od svijeta iskustva i zatvara u jednodimenzionalan svijet pojmova. Slike pak otvaraju prema mnogostrukom, prema neočekivanom i čudesnom koje pogađa i zahvaća, otvarajući u slušateljima (i govorniku) čarobnu snagu čežnje i osjećaj da prilazimo najdubljim istinama. Na ovom mjestu bismo zacijelo mogli naširoko raspravljati o ulozi metafore u homiletskoj retorici. »Govoriti u slikama« bilo je specifično iskustvo Isusova navješćaja. A njegov govor je uvijek bio »više od riječi«, njegov govor je bila prisutnost. »Govoriti u slikama« znači nadići faktički govor koji razdvaja subjekt od objekta i koji realizira iskustvo cjelovitosti. Propovjednik treba umjeti otvoriti srca, stvoriti prostora da Božja Riječ može pasti na plodno tlo. Slike poetiziraju, animiraju čežnju i pokreću je prema obzorjima istine, koja je u svojoj biti neiskaziva. U slikama riječi prestaju jednostavno posredovati značenja, a postaju tijela, geste, afekti. U slikama riječ postaje poetika čežnje.⁷

Pretvorba riječi u čežnju, u duboku želju koja ražaruje srce i sluti istinu, može se ostvariti samo pod uvjetom da se propovjednik sam stavi u igru slika i razbuđenih čežnji koje se u slikama utjelovljuju, odnosno, da progovori iz snage »religiozne imaginacije«, koja se napaja na vrelima simbola. Homilija se zacijelo ne može i ne smije svesti na informaciju o vjerskom životu, niti se osloniti isključivo na racionalne registre, već se trajno napajati iz slika, metafo-

⁷ O poetskoj retorici kao sastavnom dijelu homiletskog propovijedanja vidi u: Aldo Natale TERRIN, *Contesto culturale-antropologico dell'omelia*, u: Alceste CATELLA (ur.), *L'omelia un messaggio a rischio*, Padova, 1996., 61.

ra i drugih motiva koji smještaju zajednicu u blagdansku egzistenciju i u njima uzrokuju radosni odjek povjerljiva prijanjanja.

Bog u svojoj riječi govori, ali to nije moguće drukčije iskusiti doli spuštajući se u potpunu subjektivnost slušanja njegova govora. Naučene fraze i zgotovljeni odgovori tu malo pomažu. Upravo su ta «subjektivna» iskustva jedini način da se dođe do istine, jer se oni oslanjaju na izvorne simbole koji zahvaćaju ona područja u kojima se istina očituje »po slikama«, a ne po racionalnim definicijama.⁸ Doista, »rađanje« riječi uvijek prate duboki osjećaji i vizije, čuđenje, oslobođenje, cjelovitost: jedinstvo intelekta i osjetilnosti, refleksije i spontanosti, poetske gustoće, koje uvijek iznova možemo naći u Isusovim parabolama.⁹

b) Autentično homiletsko propovijedanje uvijek se izručuje svojoj *performativnoj naravi*. Smisao propovijedanja je *činiti*, a ne samo *značiti*. U kojem smislu homilija čini?

»Nikada nitko nije tako govorio« (Iv 746) – tako su govorili o Isusovu govoru, jer njegov govor u trenutku *čini* ono što kazuje. Homiletska riječ bi se zapravo trebala odjelotvoriti. To jezično pravilo – o kojem je govorio John L. Austin – vrijedi u homiliji jer i po njoj Bog u zajednici *čini* svoja djela. Homilija je čin koji izvršava ono što pripovijeda i pripovijeda ono što se tu, u bogoslužju Crkve, *sada i ovdje* čini. Homiletska interpretacija, dakle, nosi, a ne informira vjernika, na način da ga stavlja u okrilje otajstva s čitavom njegovom egzistencijom. Obred u-djelotvoruje homiliju na način da prenosi riječ simboličkim posredovanjem prema efektivnim »egzistencijalima« satkanim od osjećaja, iščekivanja, zanimanja i potreba, koji su sastavni dio »antropološke strukture«.¹⁰

Dakle, homilija se upisuje u obredno događanje preko kojeg i sama postaje *događaj*. Kad obred obuhvati homiliju (i propovjednika), on je kadar na jedinstven način pružiti riječima poetiku geste koja uvodi u otajstvo. Upravo otkriće liturgijskog konteksta propovijedanja omogućuje aktualizaciju istinskoga performativnog identiteta homilije. Homilija uzima iz liturgije mnogo toga, u prvom redu njezin »duh«, koji se očituje u svečano suzdržanom stilu, u dostojanstvenoj bliskosti i u sposobnosti izricanja neizrecivoga. To je govor

⁸ Usp. Eugen DREWERMANN, *Il vangelo di Marco. Immagini di redenzione*, Brescia, 1994., 86.

⁹ Iz svega je razvidno da homilija aktivira empatijske mehanizme govora koji omogućuju komunikaciju iskustava te njihov emotivni transfer, odnosno »razumijevanje«, koje nadilazi racionalne registre. O tome više vidi u: Fabrizio GARDUCCI, *La parola ritrovata. Ricostruire l'uomo attraverso il linguaggio*, Soveria Mannelli, 2013., 33-39.

¹⁰ Usp. Alfonso Maria DI NOLA, Balbettii, silenzi, e preghiere nell'esperienza religiosa, u: Vincenzo PADIGLIONE (ur.), *Le parole della fede. Forme di espressività religiosa*, Bari, 1990., 20-21.

koji zna čuvati i objavljivati otajstvenu istinu vjere i uvijek na nov način izreći ono što je samo vjeri očito. Homiletski govor odlikuje »estetika mirnoće«, koja se očituje u stavu, u pogledu, šutnji i vremenu koji bitno usklađuju kvalitetu propovijedanja. Pritom su nužne komunikacijske i retoričke vještine, ali one nisu jedino i isključivo vrelo plodonosna propovijedanja. Iskustvo propovijedanja zapravo je iskustvo dara, koji uvijek iznova valja ponizno isprositi i zahvalno čuvati.

Dobra homilija je ona koja je postala slavljem i koja je sama postala istinski liturgijski događaj. Ona je postala *slika i tijelo*, dodirnula je dno naših želja i razbudila nadanja, otvorila je put do novog samorazumijevanja i vrednovanja: prava homilija donijela je *život*. *Dobra homilija znade se izdići iz svakodnevnog govora i svakodnevnih atmosfera te slavljenički izustiti ono što se ne može izreći – otajstvo*. Homilija stoga treba izrastati i uvoditi u blagdansko ozračje te se trajno napajati iz onoga zahvalnog stava koji liturgija tako uzvišeno kazuje kličući: *Radi tvoje velike slave!*

c) *Preobražavati, a ne samo informirati* predstavlja daljnji cilj homiletskog propovijedanja. No, što treba preobraziti i na koji način?

Homilija je u prvom redu mjesto i proces gdje se u prvom redu sam svećenik nalazi preobražen onim što govori. To je mjesto gdje se svećenik vidi ne samo u svojoj intelektualnoj veličini ili govorničkoj vještini, mada su i one Božji darovi, nego gdje vidi samog sebe milosno obgrljenog Božjim djelima. Upravo ta svijest neprestano izranja u riječima dobrog propovjednika. U homiletskoj riječi on prvi samog sebe izručuje onome što govori i pronalazi se darovan u istini koju svjedoči i posreduje svojoj zajednici. U tom smislu homilija svećenika posvećuje. Propovijedati znači pripustiti u svoje riječi Svetoga: *posvećivati Božji narod i sebe samoga* svetošću Božje prisutnosti u njegovoj riječi.

Naše je vrijeme doba rastakanja autoriteta, velikih priča i simboličkih veličina. Nema više predefiniranih, idealnih figura razumljivih samih po sebi. Propovjednik se danas nalazi pred vlastitom osamom s kojom je prisiljen suočiti se u trenutku kad se penje za ambon. Prije negoli progovori, pita se je li njegova riječ dostojna pozornosti, može li se zadovoljiti prepričavanjem teksta i dijeljenjem savjeta za »svakodnevni život« ili se od njega traži jedan drugi transfer – prijenos čežnje za Bogom. Ukratko, propovjednik danas zna da nije on vlasnik riječi i da je nemoguće da on sam bude izvorom svoje propovijedi. Osloni li se samo na sebe, prije ili kasnije će se suočiti s prazninom i u konačnici s neuspjehom svojeg propovijedanja. Propovjednik je svjestan da takorekuć on »nije« autor homilije, jer je Pismo, koje se u liturgiji aktualizira, izvor svih njegovih riječi, ali i u njima i po njima. Tu je Pismo koje »čita« i »tumači« zajed-

nicu (i propovjednika) u njezinu povijesnom hodu. Protagonist je i zajednica i Krist – Riječ koja je izvor svih riječi, Riječ koja je izvor spoznaje ovoga *sada* u kojem se nalazimo.

Sve navedeno upućuje na potrebu oblikovanja specifičnoga homilet-skog stila. Stil propovijedanja nesvodiv je na tehniku ili na metodu. Stil proizlazi iz odnosa propovjednika i sadržaja njegova propovijedanja. Proizlazi iz vjerodostojnog načina govorenja. On je sasvim osobni način pristupa, satkan od doživljaja, kulture, senzibilnosti u odnosu na poruke navještaja čime se sam propovjednik otvara iznenađenju, neočekivanomu, onome što mu se otkriva i nudi u njegovu tumačenju. Stil je sušta suprotnost anonimnom ponavljanju, reprodukciji, govoru »već rečenoga«, jer tu nema mjesta živoj spoznaji, već samo konformizmu, dosadi i reprodukciji, jednoj vrsti propovjedničke anoreksije. Naprotiv, propovijedanje je susret iskustava i stanja koja nastaju u krilu navještaja Božje Riječi. Propovijedanje stvara nove svjetove u kojima je susret s Bogom živa stvarnost. Zato propovijedanje može biti avantura, susret, emocija. Pravi propovjednik kadar je u svojoj propovijedi otvarati te svjetove. No, u prvom redu kadar je vjerovati da njegova propovijed može promijeniti život.¹¹

d) Vjerovati, a ne samo znati. Homilija je bitno upravljena prema ostvarenju *čina vjere* zajednice. Ona je ispovijest vjere u Boga, koji je učinio silna djela u povijesti spasenja i koji ta ista djela nastavlja činiti nad nama. Uvođenje u vjeru, u otajstvo vjere, predstavlja glavni zadatak autentičnog mistagoškog propovijedanja. Homilija svagda ima nakanu da pozove i uvede ljude da povjerljivo prionu Božjem otajstvu, da se vjerom izruče Bogu. Razlog je tomu razumljiv. Liturgija je mjesto vjerovanja koje *zna* svoje razloge i koje *spoznaje* upravo u snazi vjerovanja. Sakramentalno slavlje posreduje vjeru Crkve, u njemu se susreće ono što Crkva vjeruje i ono što ona moli. Isprepletenost molitvene i vjerujuće dimenzije u homiliji je razvidna. Tu je sadržaj vjere ujedno i čin vjere. Homilija izrasta iz njihova jedinstva. U liturgiji vjera govori jezikom koji

¹¹ Autentično propovijedanje, tvrdi Eugen Drewermann, »govori srcu, otvara ga, obraća se iskustvima, dijeli, pruža osjećaj da smo shvaćeni i dopušta slušatelju da pronade dublje povjerenje u sebe i u svoje mogućnosti. Njegov nutarnji stav, njegova poezija bude ono što je bilo uspavano, objavljuju ono što je skriveno i izranjaju slike koje tješe i stvaraju red kad čovjek više ne zna kako ići naprijed. Govor vjere je duboko povezan s bogatstvom iskustva i sa snagom predodžbe svih velikih svjetskih književnih djela, a to vrijedi i za svete spise: pravi propovjednik ima pravo pozvati se na njih samo ako su oni upisani u njegovo tijelo i ne može ih koristiti kao ures kojim će se pohvaliti. Propovjednik božanske riječi, dakle, izvršava svoj zadatak kad se u slušatelju oblikuju slike i ideje koje vraćaju poetsku snagu njegovoj duši i osvjetljuju vrijednost njegova života...«, Eugen DREWERMANN, *Il vangelo di Marco*, 100-101.

joj je najrazumljiviji – onim otajstvenim. Tu sluša Riječ iz koje se vjera rađa, potvrđuje i oblikuje. U liturgiji vjera dolazi do svojeg vjerodostojnog temelja jer se sakramentalnim slavljem pridružuje Kristovu djelu spasenja.

Dakle, vjera u sakramentalnom događaju shvaćena je kao oblik dioništva na otajstvu, a ne kao pobožna vježba. Ona je cjelovito prijanjanje otajstvu u sakramentalnoj formi njegova ponazoćenja. Odatle se vjera konstituira kao čin prijanjanja istini dostojnoj povjerenja. Homilija tom činu vjere treba trajno i svestrano služiti. »Propovijed« – naglašava G. Angelini – »nije pouka, ne kani neposredno i formalno prenijeti znanje (...) ona teži k ozbiljenju čina vjere *hic et nunc* u slavlju«. ¹²

Svijest o homiliji kao činu vjere može svakom svećeniku posredovati sretnost njegove homiletske službe. Ona će ne samo obogatiti njegovu misao i način izražavanja nego mu pružiti nove duhovne energije. Zacijelo, stil propovijedanja koji odlikuje svečanost i dostojanstvo jedini je primjeren homiliji shvaćenoj kao čin i slavlje vjere. Svečanost ne znači raspojasanost, niti nerazumljivi misticizam, već dostojanstvena suzdržanost, koja odražava veličinu slavljenog otajstva. Istinski kriterij liturgijskog propovijedanja je plemenitost. A plemenitost se ne nadima niti uzvisuje, nego se spremno stavlja u službu Božjoj Riječi i od nje prima svoju veličajnu svetost. Liturgija po svojoj naravi zahtijeva da homiletsko propovijedanje bude jednostavno. Taj bi kriterij trebao pomoći propovjednicima da njihove propovijedi budu stvarno usredotočene na otajstvo i da se ne razaspu u bezbroj nepovezanih ideja ili da se ne udalji od liturgijskog slavlja, od Božje Riječi te da se ne pretvore u komentar društvenih zbivanja. Jednostavnost isključuje automatizam, sladunjavu površnost, gratifikaciju i čak manipuliranje osjećajima, izvještačenost i spektakularnost. Jednostavnost podrazumijeva odmjeranost, mistiku geste, suzdržanost, vedar osjećaj vjere. Iz jednostavnosti proizlazi istinitost i iskrenost, jer kad se propovjednik dramatski uvija i svoj govor učini umjetnim, zajamčen je pad u banalnosti i nevjerodostojnost. Naprotiv, istinitost će propovjednika sačuvati u okrilju cjeline, u pomirenosti između vanjštine i nutrine, života i slavlja, istine i iskustva vjere. Istinita homilija može istinski oblikovati život vjere, a svećeniku iznova darovati najdublje razloge njegove službe i osjećaj spokojne vedrine da je njegova služba i njegova riječ važna i značajna u doba posvemašnjeg gubitka istinitosti i iskrenosti, u doba gubitka smisla riječi i njezine stvaralačke snage.

¹² Giuseppe ANGELINI, Come predicare. Difetti facili e pregi difficili della predicazione nella situazione presente, u: RAZNI AUTORI, *Il ministero della predicazione*, Casale Monferrato, 1985., 88.

Zaključak

Svi jezici »ljudski i anđeoski« povezuju se u govoru susreta i ljubavi. Ako ljubavi nemamo, naše su riječi prazne i mi s njima bivamo »mjed što ječi ili cimbal što zveči« (1 Kor 13,1). Svećenik govori ljudima i sebi, smještajući se u govor Božji, u govor ljubavi, koji se utjelovljuje u susretu. Na početku svih naših propovijedi jest govor s Bogom, odnosno, govor Božji u njegovoj Riječi. To liturgijsko poniranje u Božju Riječ opisano je zahvaljivanjem. Kontekst homilije kao doksologije trebao bi nas činiti pouzdanima, sigurnima i povjerenima Riječi. Svećenikova homiletska riječ pozvana je biti mjesto povjerenja. Ona je navještaj istine i poziv da se uz nju prione. To u prvom redu vraća svećeniku pouzdanje da njegove riječi nisu uzaludne, da je on njihov gost.

Govoriti uistinu znači vjerovati. Uspješni propovjednici su oni koji su posve povjereni, izručeni, predani onome što govore. Oni su svjesni da »ne propovijedaju sami sebe, nego Krista Isusa« (2 Kor 4,4). Zato homilija predstavlja sakrament bliskosti i vjere, mjesto susreta s otajstvom: »Uzvjerovah, zato besjedim, i mi vjerujemo pa zato besjedimo« (2 Kor 4,13). Odgovor koji daje sv. Pavao vrijedi za svakog propovjednika: vjera je ona koja stoji u koriјenu homiletskog propovijedanja i u cjelini homilije shvaćene kao slavlje vjere. Homilija je mjesto oblikovanja vjere zajednice koja traži da bude svečana, dostojanstvena, jednostavna i istinita. Ona se radije kazuje slikama negoli pojmovima, teži tomu da se prevede u čin i da izvrši ono što kazuje. Homilija preobražava naše slušanje u predmet duboke želje i stavlja nas na put vjerovanja, što znači prijanjanja otajstvu vjere.

Zadatak propovjednika svih vremena je eminentno mistagoški: uvesti u živi odnos s otajstvom, što znači preobraziti riječ u predmet žudnje, duboke želje koja se sjedinjuje s najdubljim pokretima duše; utjeloviti se u liturgijski čin, koji je ujedno i čin vjere; otvoriti putove spoznaje u vjeri i stvoriti u ljudima zahvalni odjek na navještaj Božje Riječi. Vjera i besjeda tako pronalaze nove putove jedna prema drugoj u krilu slavlja. Samo tako će moći vjerodostojno govoriti svijetu te ispuniti svoje evangelizacijsko poslanje.

Summary

HOMILY: THE MEETING IN WORDS – THE MEETING IN THE CELEBRATED MYSTERY.

»I BELIEVED; THEREFORE I HAVE SPOKEN. [...] WE ALSO BELIEVE AND THEREFORE SPEAK« (2 COR 4:13)

Ivica ŽIŽIĆ

Catholic Faculty of Theology – University of Split
Zrinsko-frankopanska 19, HR – 21 000 Split
ivica.zizic@gmail.com

Following the statement of the Second Vatican Council on homily as a constituent part of liturgy (see Sacrosanctum concilium, no. 52), the article analyses the issue of homiletic preaching. The aim is to determine the liturgical place and nature of homily so that preaching might be formed by celebration. To prepare and celebrate homily as a liturgical act necessarily involves the question of how to reach life through liturgy. In the wider cultural frame of postmodernity, homiletic preaching and liturgical celebration are not by themselves understandable. When facing homiletic preaching and liturgical celebration, the contemporary human being often does not understand that kind of discourse, because he/she does not experience it. Experience should, therefore, be the starting point of the new integration of homily into liturgy and liturgy into life. In that sense, the article thematises the state and perspectives of homiletic preaching in terms of its liturgical nature and anthropological articulacy within the frame of cultural environment of our contemporaneity. By taking into consideration that preaching is not simply transmission of contents of faith, but an act of faith in the bosom of a sacramental celebration, this article will attempt to offer notes for mistagogical preaching by following Paul's idea of mutuality of faith and word (2 Cor 4:13): to speak in images, homily as a liturgical act, homily as a process of transformation, homily as an act of faith.

Keywords: *homily, liturgy, mistagogy, faith.*